

Foto: Klaus Balleby

Hvem vinder. Svaret er ingen. Ørreden og laksen har i tusindvis af år levet side om side i vandløbene og har derfor opdelt vandløbet mellem sig – ørredyngel står langs bredden, og laksens yngel står i den stærke strøm.

Hvem er vandløbets konge

Laksen går frem i mange vandløb. Men sker det på bekostning af bestandene af bækørred og stalling, der i disse år er helt i bund? Og kan havørredens pressede situation i lakseårene også forklares med ulige konkurrence fra de talrige laks?

Af Kaare Manniche Ebert
kme@sportsfiskeren.dk

Fle foreninger har henvendt sig til Danmarks Sportsfiskerforbund, fordi de er bekymrede over tilbagegangen for de stationære arter som bækørred og stalling, og havørredens pressede situation i de fleste vestvendte vandløb har også givet anledning til spørgsmål.

I de vandløb, hvor laksebestandene samtidig er i fremgang, er det nærliggende

de to mødes i vandløbene? Svaret er, at det gør ingen af dem. Men hvis der absolut skal udpeges en taber, så vil laksen få den tvivlsomme ære. Man skal huske på, at de to arter har sameksisteret i vandløbene i tusindvis af år, og at de derfor har indgået et „fornuftsægteskab“, som de begge har gavn af.

De har simpelthen delt vandløbet mellem sig – både i forhold til opvækstpladser og gydeområder. Lakseungerne opholder sig på dybere vand og ved større strømha-

man konkludere, fordi lakseynglen opsøger typiske ørred-standpladser, når der ikke er ørreder i vandløbet. At ørrederne omvendt ikke stiller sig på laksens foretrukne pladser skyldes, at ørrederne ikke kan klare sig i den hårde strøm. Laksens brystfinner er halvanden gang større end ørredens, og samtidig har lakseynglen en større vægtfylde. Begge dele betyder, at laksen ikke har problemer med at opholde sig på strømfyldte pladser, hvor ørrederne ikke kan stå.

Forskellige gydepladser

Ørrederne gyder tidligere på vinteren end laksene. Derfor klækker de før, og det er forklaringen på, at de er større end lakseynglen, når disse kommer frem af grusbunden. Tidlig gydning kan dog være et problem, hvis laksene gyder sine æg på de samme gydebanker og på den måde graver ørredernes æg op. Det sker selvfølgelig en gang imellem, men da ørrederne ofte gyder i tilløbene og på lavere vand end laksene, er det problem til at overse.

Laks og ørred lever sammen

At de to arter fint kan leve sammen, bekræftes af nyere elfiskeresultater fra to tilløb i Storå-systemet. På to lavvandede stryg, som byder på perfekte forhold for ynglen, blev der elfisket gennemsnitligt 63 ørreder og 60 laks per 100 m². Den gennemsnitlige tæthed for ørreder i hele Storå-systemet ligger mellem 15 og 20 fisk per 100 m².

Ørreder ikke så risikovillige

Havørredens tilbagegang skyldes med andre ord ikke, at laksen udkonkurrerer den. Forklaringen skal snarere findes i havørredens adfærd på forskellige tidspunkter i dens livscyklus. Det er dokumenteret, at ørredsmolten har ekstremt svært ved at passere opstemninger på deres vej mod havet. Ved hver enkelt opstemning, hvor der er en opstuvningszone, og hvor ørrederne aktivt skal bevæge over en overfaldskant eller gennem en udsikring for at komme videre, er der et dokumenteret smolttab på mindst 50 %. Ved den samme slags opstemning er smolttabet for laks kun ganske få procent.

Denne markante forskel skyldes sandsynligvis, at ørredsmolten har en anden mulighed, der gør, at den ikke er så villig til at tage mange chancer for at nå ud i havet. Den kan nemlig blive i åen som bækørred, så vandretningen er ikke så kraftig som hos laksesmolten, der ikke kan gennemføre sin livscyklus i ferskvand. Desværre så viser undersøgelserne også, at de afsmoltificerede ørreder, der ikke nåede ud i havet kun i meget begrænset omfang bidrager til bækørredbestanden, fordi mange af dem bliver ædt af fugle og rovfisk.

Garn er et stort problem

Et andet element i adfærden, der er til laksens fordel, er, at deres marine ædepladser ligger i Nordatlanten. De garnfyldte danske farvande bliver hurtigt forladt, og i stedet jager laksene nu rundt i et kæmpe område mellem Grønland og Nordnorge, hvor der ikke er ret mange garn. Havørrederne derimod vil gerne opholde sig i fjordområder og søger sandsynligvis først mod mere salte vande, når fødetilgængeligheden eller fjordtemperaturen bliver ugunstige.

Da der samtidig er intensivt garnfiske-ri i de vestjyske fjorde – eksempelvis fanges der officielt omkring 100 ton helt årligt i Ringkøbing Fjord. Så der er stor risiko for, at havørrederne på et eller andet tidspunkt svømmer i et garn. Selv om havørrederne er fredet i de vestjyske fjorde, så er garnfiskeriet med stor sandsynlighed en medvirkende faktor til bestandenes ekstremt dårlige situation i Skjern Å og Storå.

Opstemninger og dårlige vandløb

I Vadehavsvandløbene – bortset fra i Ribe Å – er havørredbestandene tæt på at kol-

lapse. Opstemninger er et kæmpe problem i stort set alle landsdelens vandløb. Men også de generelt dårlige miljøforhold er årsag til, at der er ekstremt få vilde ørreder i vandløbene. Der er for eksempel kun fundet mere end 40 vildfisk per 100 m² på 9 ud af 122 undersøgte stationer i Varde Å-systemet. Det skyldes passageproblemer, sandvandring, mangel på skjul og gydegrus og for meget okker.

Der sker heldigvis meget positivt i vandløbene i disse år – især med opstemningerne – så der er håb forude. Men der skal arbejdes med at genskabe gode gyde- og opvækstforhold i tilløbene, hvis ørredbestanden atter skal på fode. Ligesom der skal skabes gode gydepladser i hovedløbene, hvis laksebestandene nogensinde skal blive uafhængige af udsætningerne.

Bærer avlsarbejdet skylden?

Kan det store fokus på havørrederne være årsag til, at bækørrederne er gået tilbage? I avlsarbejdet anvendes der jo ofte store hav-

en større rognmængde og større æg. Det giver mere og større yngel, som betyder, at de kan udkonkurrere de mindre bækørredunger. Havørredhannerne kan desuden bedre tilkæmpe sig adgang til hunnerne under parringen end bækørreder, selv om dværghannerne også har en vis succes. Så havørrederne har generelt en større chance for, at deres afkom kommer til at dominere i vandløbene.

Farlig vandring mod havet

Men vandringen ud mod saltvandet, hvor masser af fjender venter, er ikke helt uproblematisk.

– Generelt regner man med at hele processen omkring det at blive til en havørred er forbundet med større omkostninger i form af øget dødelighed og brug af mere energi. Så populært sagt er det forholdet i hvert enkelt vandløb mellem ørredernes gydesucces og den forøgede dødelighed ved at trække ud i havet og leve derude i forhold til at blive i vandløbet, der afgør,

” bækørredernes dominans var resultat af en ødelæggende og unaturlig tilstand i vandløbet

ørreder, og kan brugen af disse store individer være forklaringen på, at „bækørredgenerne“ er blevet udvandet gennem de seneste 10-15 år?

For at kunne give et bud, er det vigtigt at vide, hvorfor nogle ørreder bliver i bækken, mens andre svømmer ud i havet. Professor og ekspert i fiske-genetik Einar Eg Nielsen fra DTU Aqua forklarer det sådan: – Det afhænger både af miljøet i vandløbet og fiskens genetik. Helt konkret, så viser det sig, at de hurtigtvoksende individer ofte bliver i ferskvand, mens de andre vælger at svømme ud i havet. Væksten afhænger selvfølgelig af fødetilgængelighed og temperatur, men ørreder, der opholder sig under samme forhold, vokser forskelligt. Så der er altså også en genetisk komponent, der regulerer væksten, siger Einar E. Nielsen.

Havørrederne har de bedste kort

Han forklarer, at forholdet mellem andelen af havørreder og bækørreder i en bestand derfor afgøres af den naturlige selektion. Hvis for eksempel havørrederne i vandløbet konsekvent gennem flere generationer får mest afkom, vil deres egenskaber komme til at dominere. Og at det netop ofte er havørrederne, der udkonkurrer bækørrederne, er der ifølge Einar Eg Nielsen en god forklaring på.

– Havørreder er generelt meget større end bækørrederne. De producerer derfor

om bæk- eller havørrederne vil dominere. Det er også værd at nævne, at udsætninger af store bækørreder fra dambrugsbestande eller selektivt avlsarbejde med fokus på de stationære fisk, kan forrykke en naturlig balance, fortæller Einar Eg Nielsen.

Risiko ved alt avlsarbejde

Men hvor sandsynlig er hypotesen om, at avlsarbejdet har betydet nedgang for bækørrederne? Det er svært at give et bud på. Alle foreninger, der arbejder med afstrygning af moderfisk, ved jo, at de skal inddrage bækørredhannerne i avlen. Om det sker i tilstrækkeligt omfang – og hvad er det i øvrigt? – er svært at vide.

Så det første skridt på vejen mod at fremme bækørredbestandene kunne være en endnu mere konsekvent brug af bækørrederne i avlen. Risikoen ved det – og det gælder alt avlsarbejde – er, at man kommer til at forrykke en balance, der har vist sig god for ørredbestanden. Det vil derfor under alle omstændigheder være en god idé at kontakte DTU Aqua, hvis man overvejer at anvende bækørreder i avlen i endnu højere grad.

Dyre udsætninger og turister

Det er også vigtigt at huske på, at det bækørredfiskeri, der var i vandløbene for bare 10 år siden, i stor stil var baseret på en anden form for udsætninger. Den gang blev der for fiskeplejemidler nemlig ud- »

Plads til alle. I et vandløb som Grindsted Å kan både laks og havørred gyde med succes. Lakseynglen vil stå frit over dybere vand, mens ørrederne står under udhæng og bag vandranunklerne.

« sat store bækørreder i rigtig mange vandløb. De var cirka 25 cm lange og indgik derfor i fiskeriet et halvt år efter udsætningen. Bækørredernes overlevelse frem til mindstemålet på 30 cm var meget ringe, og hver enkelt lystfiskerfangede fisk over målet kostede mange hundrede kroner.

Derfor stoppede fisketegnsmidlerne med at finansiere udsætningerne, men udsætningerne gav trods alt ophav til et fiskeri, og i enkelte vandløb endda et rigtigt godt et af slagsen.

Ud over de fisketegnsmidfinansierede udsætninger blev der også udsat store „turist-bækørreder“, så mange lystfiskeres erindringer om det gode bækørredfiskeri for år tilbage skyldes med stor sandsynlighed de mange udsætninger. Større viden om fiskegenetik og udsatte fisks mulige negative påvirkning på de vilde bestande gør, at det er svært at forestille sig, at udsætningerne af store og fangstklare ørreder bliver genoptaget.

Fri passage gavner havørrederne

Der er også et helt andet element, som kan være en del af forklaring på nedgangen – nemlig de mange opstemninger, der er blevet fjernet de senere år. Der er skabt fri passage mellem gydeområderne i ferskvand og de marine ædepladser i mange vandløb.

Det betyder, dels at bækørredernes afkom har en mulighed for at forlade ferskvand til fordel for havet, og dels at havørrederne meget hurtigt vil komme til at dominere på gydebankerne. De kan dermed, som tidligere nævnt, forrykke den balance, der tidligere var i vandløbet mellem de to livsstrategier.

Men da bækørredernes eventuelle dominans var et resultat af en ødelæggende og unaturlig tilstand i vandløbet, og da den eventuelle ændring hen imod flere havørreder skyldes naturlig selektion, er det svært at kritisere den udvikling.

Der forskes i nedgangen

En sidste dark horse er skarven. Da bækørrederne opholder sig i ferskvand, hvor det er lettere for skarven at fange ørrederne, kan det ikke udelukkes, at skarvens prædation kan betyde, at bækørrederne bliver sjældnere.

Danmarks Sportsfiskerforbund har også set med bekymring på nedgangen i bækørredbestanden og -fiskeriet. Forbundet har derfor foreslået, at der skal forskes i problemstillingen i regi af Fiskeplejen, og i disse år kører et spændende forsøg i Ribe Å-systemet, der forhåbentlig kan gøre alle klogere på, hvad der skal til for at fremme bestanden. Det er dog oplagt, at fiskerimæssige begrænsninger er en mulighed, som skal overvejes. Det har flere foringer allerede gennemført i flere vandløb, hvor bækørrederne ikke må hjemtages.

Stallingens nedtur

Stallingens tilbagegang er også sat på dagsordenen af Danmarks Sportsfiskerforbund i regi af Fiskeplejen. Der kører i øjeblikket et projekt, der skal belyse om nedgangen skyldes prædation af odder, mink og skarv. Uden at foregribe konklusionerne tyder meget på, at skarvens indtog i vandløbene i vinteren 2009-2010 er en stor del af forklaringen.

Det kan under alle omstændigheder udelukkes, at laksens fremgang i de samme vandløb, hvor stallingerne holder til, er en mulig forklaring. De konkurrer hverken om standpladser eller gydeområder, og da de danske vandløb er meget næringsrige, er der heller ingen konkurrence på føden. Samtidig er både hav- og bækørredbestandene meget lave i stallingevandløbene, så de kan også udelukkes som årsag. Men selv om ørredbestandene i fremtiden skulle gå voldsomt frem, vil det ikke påvirke stallingernes muligheder for at genetablere sig, idet de to arter stort set heller ikke påvirker hinanden negativt.

Symbolisk fredning

På grund af stallingens dramatiske nedgang blev arten fredet i 2011 og tre år frem. Danmarks Sportsfiskerforbund anser ikke fredningen for at være et redskab, der kan bringe bestandene på fode igen. Næsten ingen, der fisker stalling, tager fiskene med hjem, og de fanges alle stort set på små fluer, der muliggør genudsætning i levedygtig stand. Men selvfølgelig skal lystfiskerne yde et bidrag.

Hvis det viser sig, at det kan dokumenteres, at skarven er hovedårsagen, vil Danmarks Sportsfiskerforbund selvfølgelig gå videre med sagen.

Fiskesæsonen skal revurderes

Nogle foreninger har kritiseret, at de nye lakseregler betyder, at sæsonen for stalling og bækørred bliver forkortet i blandt andet Storå-systemet. Set i lyset af de to arters pressede situation og stallingens fredning, giver det faktisk god mening at forkorte sæsonen i en periode. Danmarks Sportsfiskerforbund er dog af den overbevisning, at fiskesæsonens længde på et tidspunkt skal revurderes.

– Der bør kunne formuleres fornuftige regler, der gør det muligt at udøve et ansvarligt og skånsomt sportsfiskeri efter eksempelvis stallingen, selv i laksens fredningsperiode. Risikoen for bifangst kan relativt let gøres meget lille, siger Steffen Toft Jensen, der er formand i forbundets Fiskeripolitiske Udvalg, og fortsætter:

– Det giver sig selv, at vi først skal kende og forstå de signifikante bidrag til stallingens meget hurtige tilbagegang. Danmarks Sportsfiskerforbund vil ikke tøve med at fremføre effektive modtræk, der er solidt baseret på denne viden. Når stallingen viser klar fremgang og igen kan tåle et sportsfiskeri, vil DSF selvfølgelig sammen med foreningerne engagere sig i at opstille vilkår for at genoptage og langtidssikre det spændende fiskeri efter stallingen. ■

SØNDAG DEN 13. MAJ

TAG MED UD AT FISKE

Mange spændende arrangementer over hele landet

www.lystfiskerietsdag.dk